

PODELITEV MURKOVE NAGRADE, MURKOVEGA PRIZNANJA IN MURKOVE LISTINE

LJUBLJANA, 19. OKTOBER 2005, SAZU, PREŠERNOVA DVORANA, OB 18. URI

Pozdravni nagovor akademika, prof. dr. Boštjana Žekša, predsednika SAZU. Foto: Alenka Čas, 19. 10. 2005

Spoštovani gostje in gosti, kolegice in kolegi, cenjeni nagrajenki in nagrajenec!

Komisija za podeljevanje Murkove nagrade, Murkovega priznanja in Murkove listine (v sestavi dr. Breda Čebulj - Sajko, prof. dr. Slavko Kremenšek, dr. Ivanka Počkar in podpisana) se je letos sestala 3. oktobra in pregledala predloge, prispelle na razpis za počastitev znanstvenega, strokovnega in ljubiteljskega etnološkega dela. Zanj že dobro poldrugo desetletje Slovensko etnološko društvo podeljuje nagrade, priznanja in listine, poimenovane po Matiji Murku, znanstveniku in osebnosti, ki je v tukajšnji etnologiji kanoniziran kot ena pomembnejših figur za sodobno vedo. Da daje ime društvenim priznanjem, ni le simbolno dejstvo, saj vsakič znova, ko prebiramo njegove spise in premišljamo o njegovem delu, najdemo kaj takega, kar nas navdihuje ali od nas zahteva ponoven kritičen pretres.

Komisija je bila za razloček od prejšnjih let tokrat postavljena pred zahteven izbor, ki ga je opravila po svoji strokovni vesti. Prejela je štiri predloge za Murkovo nagrado in po tri za Murk-

ovo priznanje in Murkovo listino. Vsem predlagateljem se ob tej priložnosti še enkrat zahvaljujemo za poslane predloge in praviloma tehtne utemeljitve in upamo na podobno kolegialno in strokovno zavzetost tudi v prihodnjih letih.

Murkova nagrada, priznanje in listino vsakič znova odsevajo napore posameznikov ali skupin, ki jih ti namenjajo utrjevanju in razvoju etnološkega znanja in spoznanj. Nikoli, žal, ne morejo zaobseči vsega, kar bi si zaslužilo posebnega poudarka in navsezadnje tudi katerega od priznanj. Prav tako morda velja opomniti, da je delo nagrajencev vedno dolgoletno znanstveno ali strokovno prizadevanje, in tudi, čeprav so dobitniki praviloma večinoma posamezniki, vedno omreženo v znanje predhodnikov in ustanov, v katerih so zaposleni ali s katerimi sodelujejo.

Dovolite mi torej, da naposled začnemo z najbolj prazničnim delom današnje prireditve, s podelitvijo Murkove listine, Murkovega priznanja in Murkove nagrade.¹

Murkovo nagrado za leto 2004 prejme za izjemna prizadevanja pri vzpostavitvi sodobne nacionalne etnološke muzejske ustanove evropskih razsežnosti (vzpostavitev novega stavbnega kompleksa Slovenskega etnografskega muzeja na Metelkovi ulici v Ljubljani) gospa mag. Inja Smerdel, muzejska svetovalka in direktorica SEM 1995–2005

Predlagatelji ocenjujejo, da so z vsebinsko in s funkcionalno zasnovano ter izvedbo novega stavbnega kompleksa Slovenskega etnografskega muzeja na Metelkovi ulici 2 v Ljubljani v zgodovini tega muzeja prvič zagotovljene ustrezne delovne razmere in možnosti za postavitev sodobne stalne razstave. Novi prostori so poleg z ožjega muzejskega vidika pomembni za prihodnji razvoj etnologije, antropologije in sorodnih ved in za vse, ki so jim te vede ljube. Nov muzejski kompleks je

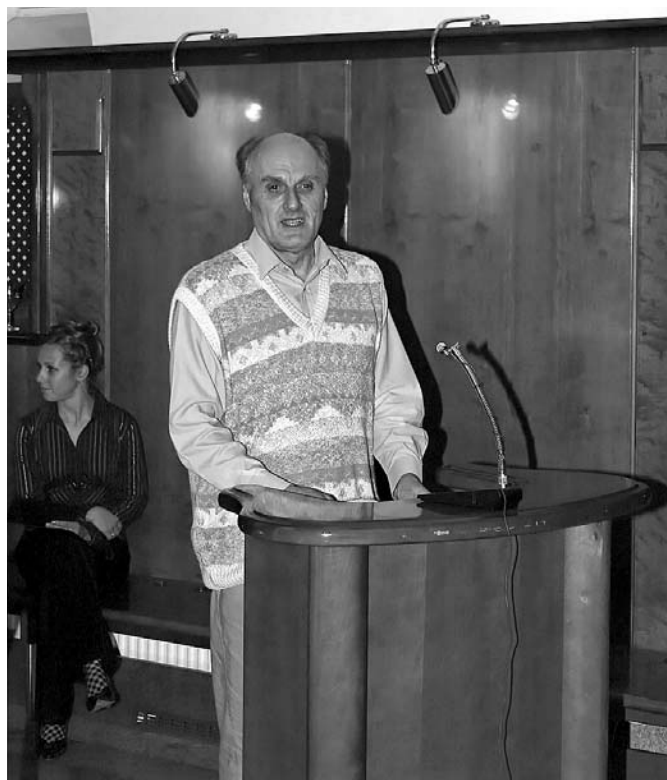
¹ Utemeljitev so za natis malenkostno redigirana besedila predlagateljev.

namreč odprt prostor, ki omogoča izmenjave znanj, izkušenj, mnenj.

Dolga je bila pot od ustanovitve Kraljevega etnografskega muzeja, ki je v letu 1923 z nekaj prostori zaživel v hiši Narodnega muzeja, do samostojne, kompleksno zasnovane muzejske hiše SEM. Vse do tedaj muzealci v SEM niso mogli v polni meri izpolnjevati svojega poslanstva, saj muzej ni imel prostorov za stalno razstavo, s katero bi na enem mestu ob bogatem predmetnem fondu interpretiral in pokazal temeljne poteze načinov življenja večinskega slovenskega prebivalstva in tujih etnij na Slovenskem, Slovencev v zamejstvu in v diaspori ter srečevanj Slovencev z zunajevropskimi kulturami, ni imel dovolj prostora za svoje in gostujoče občasne razstave in tudi ne za vse druge dejavnosti, brez katerih ni sodobnega muzeja.

Evropski etnografski muzeji so se kot nekake osebne izkaznice narodov razcveteli že v drugi polovici 19. stoletja. Slovenci smo kljub nenehnim opozorilom in apelom stroke predolgo ostajali brez take temeljne nacionalne kulturne ustanove. Odločujoče so se prostorske stiske SEM začele reševati v prejšnjem desetletju, torej po osamosvojitvi, ki je prinesla v tem pogledu nov zagon, k čemur je prispevala tudi (kulturno)politična volja. Odločitvi Vlade RS, da nameni kulturi južni del kompleksa nekdanje vojašnice na Metelkovi, je sledila odločitev Ministrstva za kulturo RS, ki je dve od šestih stavb s pogodbo, podpisano leta 1996 s strani tedanjega ravnatelja SEM dr. Ivana Sedeja, dalo v upravljanje muzeju. Tu, pa deloma tudi že ob prejšnjih prizadevanjih kustosov SEM, se začinja zgodba po scenariju mag. Inje Smerdel, s katerim je zasnovala temeljne vsebine vizije bitja in žitja SEM, ob tem pa tudi vseskozi dejavno sodelovala pri prenovi nekdanje Belgijske kasarne, dveh historičnih stavb iz časa Avstro-Ogrske, ki sta v desetih letih postali pravi dom SEM. Ob razpisu za javni arhitekturno-urbanistični natečaj Mestne občina Ljubljana in Ministrstva za kulturo RS je bilo treba razgrniti celostno vizijo sodobnega etnografskega muzeja, ki jo je Inja Smerdel ubesedila takole:

SEM je osrednji etnološki muzej, plod zorenja etnološke in antropološke misli na Slovenskem; je nacionalna muzejska ustanova s kulturnimi, z znanstvenimi in izobraževalnimi vsebinami; je stičišče in srečevališče. SEM je hiša, v kateri zbiramo, ohranjamo, dokumentiramo, raziskujemo in predstavljamo izročeno dediščino – našo in tujo: da bi jo ponosno ljubili, ob njej premišljali, ustvarjali, morda le uživali in se vedno znova učili: da bi spoznavali sebe in druge, odkrivali kulturno raznosterost, sožitje z drugačnostjo, strpnost do tujih narodov, tujih etnij, in se čudili modrostim življenja v sobivanju z naravo. SEM je zakladnica enega izmed temeljnih delov nacionalne kulturne dediščine: tistega, ki prepoznavno priča o mnogih obrazih slovenske kulturne istovetnosti. Je zakladnica dediščine, ki sporoča védenja o tradicijski kulturi na Slovenskem in pripoveduje zgodbe o vsakdanjem življenju zlasti kmečkega prebivalstva; in je tezaver snovnih prič, ki razkrivajo posamezne kulturne sestavine nekaterih »ljudstev sveta«, sporočajo slovenski odnos do slednjih in pripovedujejo o »srečevanjih z drugačnostjo«. SEM je vez med preteklim in sedanjim, med tradicijo in sodobno kulturo, med naravo in civilizacijo, med svojo in tujimi kulturami.

Slavnostni govornik, lanski prejemnik Murkove nagrade, doc. dr. Naško Križnar. Foto: Alenka Čas, 19. 10. 2005

Že tretjič je večer vodila Adela Ramovš. Foto: Alenka Čas, 19. 10. 2005

»Hruški fantje« so s pesmijo obogatili večer. Foto: Alenka Čas, 19. 10. 2005

Predsednica Murkove komisije, doc. dr. Ingrid Gradišnik Slavec, je podelila Murkovo listino Vesni Guštin Grilanc. Foto: Alenka Čas, 19. 10. 2005

Ob zamišljeni viziji v obliki ljudem prijaznega muzeja je bilo treba konkretizirati strukturo muzejskega kompleksa: z zanimivi razstavami, živahnimi kulturnimi dogodki, znanstvenimi prireditvami in s pedagoško dejavnostjo, z vsem skupaj pa spodbujati k učenju, odkrivanju, sodelovanju, ustvarjanju, sanjarjenju in premišljanju obiskovalcev. Hkrati pa bi seveda moral v polni meri poskrbeti za varnost, primerne razmere za hranjenje in razstavljanje muzealij.

Tako je na pobudo mag. Inje Smerdel nastala tridelnost celote:

1. v celoti javnosti namenjena razstavna palača (s prostori za stalne in občasne razstave, muzejske delavnice, muzejsko trgovino in kavarno);
2. upravna hiša, namenjena upravnim, informacijskim, raziskovalnim, avdiovizualnim, založniškim, konservatorsko-restavratorskim in drugim dejavnostim;
3. podzemni muzejski depo med obema zgradbama.

Nagrajena arhitekturna rešitev Sama in Gorazda Grolegerja je upoštevala programsko zasnovu in leta 1996 so se začele aktivne priprave na stalno razstavo SEM, mag. Smerdelova pa se je z izjemno predanostjo in voljo do uresničitve projekta SEM podala na vijugavo pot dokončanja prenove muzejskih hiš in graditve podzemnega depoja.

Leto 1997 je prineslo dokončanje manj zahtevne prenove muzejske upravne hiše in preselitve SEM iz stavbe Narodnega muzeja v novo na Metelkovi. V upravni hiši so bile začasno urejene tri razstavne dvorane, v katerih je SEM v naslednjih petih letih uspešno postavil na ogled številne svoje in gostujoče razstave.

Ureditveni pogoji za preostali del so bili sprejeti 1998, načrtovati se je začela prenova razstavne hiše. V naslednjem letu se je po odločitvi mag. Inje Smerdel SEM pridružil projektu Evropske komisije in 5. okvirnega programa (Museums Energy Efficiency and Sustainability in Retrofitted and New Museum Buildings) za doseganje energetske učinkovitosti muzejskih zgradb osmih evropskih muzejev. Tako je bila pri prenovi razstavne hiše uporabljena vrsta novih tehnoloških rešitev, ki naj bi zagotavljale optimalne razmere za razstave in hrambo muzealij, skladno z mednarodnimi standardi.

Razstavna hiša je v letu 2004 obratovala poskusno, z bogatim razstavnim in drugim muzejskim programom je bila javnosti odprta 2. decembra 2004, ko je bil v prvem nadstropju, po zamisli I. Smerdel, na ogled niz 14 razstav evropskih etnografskih muzejev. Njihovi etnologi muzealci so v SEM pripeljali pisanost evropskih kultur in izbrane simbolne nosilce svoje nacionalne identitete.

Vzporedno s stavbno prenovo, ki jo je narekovala vsebinska vizija, je zorel podroben scenarij vsebin in postavitve bodoče stalne razstave. Kot prekaljena in inovativna muzealka (za muzealske dosežke že nagrajena z Valvasorjevim, za etnološke pa z Murkovim priznanjem) je mag. Inja Smerdel sodelovala pri nastajanju stalne razstave predvsem z muzeografskega vidika.

Z zdaj že dolgoletnimi muzejskimi izkušnjami je mag. Inja Smerdel ena od vodilnih osebnosti slovenskega etnološkega muzejstva, s svojo vizijo in njenim uresničevanjem, temelječima na erosu do etnologije kot vede o načinih življenja in do muzeja koz multimedijskega interpretativnega prostora etnoloških vsebin. S svojim znanjem in angažmajem ni le odločilno vplivala na podobo SEM, ampak je mogoče reči, da je zaznamovala slovensko etnološko muzejstvo 90. let 20. in začetka 21. stoletja.

Zaradi naštetega torej gospe mag. Inji Smerdel danes Slovensko etnološko društvo podeljuje Murkovo nagrado za življenjsko delo – za izjemna prizadevanja za večletno vsebinsko in izvedbeno prizadevanje za dom ene od treh osrednjih slovenskih etnoloških / antropoloških ustanov, tj. sodobne nacionalne etnološke muzejske ustanove evropskih razsežnosti.

Mitološko izročilo Slovencev. Svetinje preteklosti

Murkovo priznanje za leto 2004 prejme za monografijo gospod prof. dr. Zmago Šmitek, redni profesor za etnologijo Azije in antropologijo religije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani

Prof. Zmaga Šmitka etnologom najbrž ni treba posebej predstavljati – v svojem tridesetletnem znanstvenem in strokovnem delovanju je napisal več monografij in številne članke, objavljene v slovenskih in tujih publikacijah. Njegova bibliografija obsega čez 200 enot. Ukvarjal se je s temami, ki zadevajo antropologijo religije, etnologijo Azije, teoretske temelje etnologije in kulturne antropologije, zlasti v zadnjem obdobju pa svojo raziskovalno pozornost namenja slovenski in primerjalni mitologiji.

Že leta 1998 je izdal zaokroženo monografijo o slovenski mitologiji z naslovom *Kristalna gora. Mitološko izročilo Slovencev*. Knjiga je obsegala sedem poglavij (Stvarjenje sveta, Zemlja in onstranstvo, Gorski demon: Vedomec, Gospodar gore: Kresnik, Deveta dežela izobilja, Atila, bič božji in Uničenje in preroditev sveta) in je pomenila na neki način prvo zaokroženo teoretično delo o slovenski mitologiji v knjižni izdaji. Toda Šmitkovo delo na področju mitologije s tem še ni bilo končano. Izid prve knjige oziroma odzivi nanjo so mu porodili mnoga nova vprašanja in spodbudili njegovo nadaljnje delo na področju raziskovanja indoevropske mitologije. Rezultat teh je knjiga z naslovom *Mitološko izročilo Slovencev, Svetinje preteklosti*, ki je leta 2004 izšla pri Študentski založbi v Ljubljani. Poleg sedmih dopoljenih in deloma spremenjenih poglavij iz prejšnje knjige vsebuje še pet novih, tako da je v njej zdaj dvanajst poglavij in obilica novega slikovnega gradiva.

Tudi v tej knjigi je Šmitkova pozornost v največji meri usmerjena v komparacijo slovenskega mitološkega oz. folklornega izročila z indoevropsko mitologijo. Pri tem struktura knjige sledi klasični strukturi raziskav mitologije oz. tipologiji mitov: začne se s kozmogonijo (in deloma tudi njenim protipolom – eshatologijo), nadaljuje se s poglavji, ki na različne načine obravnavajo mitološko topografijo oz. koncepte prostora in časa ter izročila o posameznih bajnih bitjih oz. mitičnih motivih. Knjiga sledi zgradbi, ki si jo je avtor postavil kot nekako ogrodje, v katero je smiselno vpletel sledove mitičnih predstav in junakov slovenske duhovne kulture in jih primerjal s predstavami in bitji drugih indoevropskih ljudstev ter z izsledki primerjalne indoevropske mitologije.

Vrednost knjige, ki je bila v javnih sredstvih obveščanja letos deležna precejšnje pozornosti, je gotovo v tem, da se je dr. Šmitku posrečilo slovensko izročilo trdno postaviti in vpeti v kontekst indoevropske mitologije in verovanjskega izročila. Pri tem si je pomagal z deduktivno primerjalno analizo, izsledki jezikoslovcev, arheologov, zgodovinarjev, umetnostnih zgodovinarjev, etnologov in, navsezadnje, s svojim siceršnjim širokim in bogatim poznavanjem starejših in novejših raziskav na področju indoevropske mitologije. Deloma je avtor v tej knjigi popravil tudi »pomanjkljivost« prejšnje in v veliko večji meri upošteval slovansko mitologijo oz. njene sledove v folklornem izročilu.

Pozornost, ki je bila deležna knjiga v javnosti, je na

V imenu prof. dr. Zmaga Šmitka je Murkovo priznanje prevzela njegova žena Lučka Križaj - Šmitek. Foto: Alenka Čas, 19. 10. 2005

Mag. Inja Smerdel prejema Murkovo nagrado za leto 2004. Foto: Alenka Čas, 19. 10. 2005

Govor Murkove nagrajenke. Foto: Alenka Čas, 19. 10. 2005

vsak način upravičena, knjiga pa je vsekakor vredna tudi pozornosti znanstvene in strokovne javnosti, saj predstavlja vrhunec Šmitkovega dosedanjega ukvarjanja s slovenskimi mitološkimi predstavami.

Zato Slovensko etnološko društvo dr. Zmagu Šmitku za knjigo *Mitološko izročilo Slovencev. Svetinje preteklosti* podeljuje Murkovo priznanje za znanstvene dosežke na področju etnološke vede na Slovenskem v letu 2004.

Murkovo listino za leto 2004

prejme gospa Vesna Guštin - Grilanc za večletno prizadevanje za bogatenje, ohranjanje in populariziranje etnološkega znanja na Tržaškem

Ker nobena od slovenskih ustanov v Trstu in drugih krajih, kjer v Italiji živi slovenska narodna skupnost, ne zaposluje poklicnega etnologa, je za etnološko delo na slovensko-italijanskem območju značilna bogata ljubiteljska dejavnost skupin in posameznikov, ki pa si prizadevajo, da bi bilo njihovo delo čim bolj strokovno.

Med njimi je tudi Vesna Guštin - Grilanc, po poklicu glasbena pedagoginja (na Konservatoriju je leta 1981 končala študij klavirja), zaposlena na Glasbeni šoli Marija Kogoja v Trstu. Živi v Repnu, kjer je predsednica Slovenskega kulturnega društva »Kraški dom«, članica amaterske gledališke skupine in zborovodkinja *Moške vokalne skupine*.

Od vsega začetka je med pobudniki in glavnimi organizatorji turistično-folkloristične prireditve *Kraška ohcet*, ki vsaki dve leti zadnji konec tedna v avgustu v Repen privabi nekaj deset tisoč ljudi. Prireditve je pomembna tudi v turističnogospodarskem pogledu. Njeno osrednje prizorišče je daleč naokrog poznana obnovljena stara *Kraška hiša*, v kateri je urejena muzejska predstavitev bivalne in materialne kulture. V hiši deluje tudi galerija z bogato razstavno dejavnostjo. Takoj po odprtju leta 1968 so v njej pripravili prvo *Kraško ohcet*; tako je bila letošnja že dvaindvajseta.

Vesna Guštin - Grilanc se ukvarja predvsem z raziskovanjem prehrabnih navad. Leta 1997 je pri Založništvu tržaškega tiska v Trstu izšla monografija *Je več dnevou ku klobas. Nekdanje prehrabne navade in recepti tržaškega podeželja*, ki je nastala z dveletnim zbiranjem pričevanj starejših ljudi po vaseh tržaškega Krasa na obeh straneh meje. V uvodu je pojasnila, da s svojim delom ni želela samo raziskati in ovrednotiti kulinarike teh krajev, temveč vsaj ob nekaterih praznovanjih obuditi tudi njeno rabo, hkrati pa je na ta način prispevala k ohranitvi med mlajšimi že precej pozabljenih izrazov za jedi in šege ter navade ob njih. Zaradi izrednega zanimanja je bila knjiga ponatisnjena še trikrat (1998, 1999 in 2004). Leta 1998 je izšla tudi v italijanskem prevodu.

Osem let po prvi izdaji knjige avtorico še vedno vabijo na predstavitev po Italiji, Sloveniji in Avstriji. V tem času pa je o kraški kuhinji tako za poklicne kuharje kot za druge ljubitelje kraške kuhinje na območju Alpe - Jadran in na Slovenskem deželno zavodu za poklicno izobraževanje pripravila številne kuharske tečaje. Kot strokovnjakinja za kulinariko Krasa je sodelovala tudi pri strokovnem snovanju pobude *Okusi Krasa / Sapori del Carso*, ki jo pripravlja Slovensko deželno gospodarsko združenje iz Trsta. S strokovnimi besedili je obogatila

številne brošure o predstavitvi Krasa in njegove kulinarične dediščine, leta 2000 tudi letni italijanski almanah (*Agenda delle feste e della cucina del Carso*).

V svoji drugi monografiji *Ogenj na kamnu. Življenje ob ognjišču na Krasu in tržaškem podeželju*, ki jo je leta 2002 dvakrat – saj je bila prva izdaja prodana v treh mesecih – prav tako izdalo Založništvo tržaškega tiska v Trstu (v sodelovanju z Zvezo slovenskih kulturnih društev), je predstavila kraško bivalno kulturo in stavbarstvo v Bregu, tržaškem predmestju in kraški planoti s te in one strani meje. Posebno pozornost je namenila ognjišču, ki je bilo v teh krajih stoletja dolgo stičišče ljudi in številnih življenjskih dejavnosti. Ista založnika sta knjigo leta 2002 izdala tudi v italijanskem prevodu (*Le pietre del fuoco. La vita attorno al focolare sul Carso e nel circondario triestino*).

O etnološki dediščini Krasa je pripravila številne radijske in televizijske oddaje, prav tako pa je o njej predavala v severni Italiji, Sloveniji in Avstriji. S kraško etnološko dediščino seznanja tudi šolsko mladino (predvsem o prehrabni kulturi, šegah in navadah domačega okolja, igrah, oblačilni kulturi, zbiranju etnološke dediščine, predvsem ledinskih in hišnih imen). Je pobudnica obujanja vaškega praznika binkošti v Repnu. Z naštetih raziskovalnih področij je pripravila naslednje zbirke oz. brošure: *Kultura oblačenja nekoč v naših krajih* (2003), *Tako so se igrali naši nonoti / Così giocavano i nostri nonni* (2001), o mikrotoponomastiki leta 2004 zbirko *Repen*, leta 2005 pa *Col – Poklon – Fernetiči*.

Njeno pomembno raziskovalno področje so tudi zdravilna zelišča. Za tržaško založbo Transalpina o tem pripravlja slovensko in italijansko izdajo monografije z delovnim naslovom *Rastlinski svet med ljudskim verovanjem in kulinariko*. Da skoraj ni etnološkega področja, ki je ne bi zanimalo, pa potrjuje tudi uredniško delo pri pripravi monografije o repentabski občini. Leta 1994 je Vesna Guštin - Grilanc za raziskavo o mlekaricah z naslovom *Tema je bila, ko je petelin zjutraj budil* prejela Bubničovo nagrado.

Datum prejema prispevka v uredništvo: 24. 11. 2005